

Zappe László

Nem leng a lobogó

CARL STERNHEIM: A BUGYOGÓ

A veszprémi színház plakátja- in és szórólapjain minden szó igaz. A gyanútlan és nem túlzottan tájékozott nézőt mégis alaposan átverik. A cím valóban *A bugyogó*, a műfaj valóban vígjáték. A darabnak mégis kevés köze van mindahhoz, amit ezek így együtt sejtetni engednek. A nem túl tájékozott, de nem is egészen gyanútlan nézőnek persze feltűnhet, hogy a szerző nem francia, hanem német. Carl Sternheim mintegy százszázévesztendő műve nem könnyed, sikamlós, nevetető darab. Nem párizsi eleganciával leplezi le a nyárspolgári erkölcsöket. Ráadásul a kényszeres stílusbesorolás szerint még expresszionista is. Humora súlyos, akkor is mélyen elemző, amikor látszólag csak a felszínt kapirgálja. Szellemessége nem az események és a szövegek ügyes bonyolításában rejlik, hanem azok ideológiai, világszemléleti lényegének abszurdításában. *A bugyogó* lényege szerint nem pikáns szerelmi sokszögtörténet, hanem a kis-, illetve nyárspolgári világkép elemző ábrázolása. Nem annyira szokványos erotikus kalandok, mint inkább a férfiak (férj és udvarlók) lapos ideológiai-morális vitái állnak a középpontjában. Jó lenne tudni, hogy azok, akik 1911-ben, majd később is botrányt kavartak a darab körül, vajon a címből sejtethető „erkölcstelen” témát vagy a német polgári szellemiségnek a darabból kiolvasható képét kifogásolták-e. Mindenesetre igazabb lett volna, ha a „vígjáték” műfaji megjelölés helyett a szerzőtől való cikluscímet írják a plakátokra: „A polgári hősi életből.” A darabról többet mondott volna, bár valószínűleg kevesebb nézőt ugat be.

Igaz, Valló Péter rendező minden tőle telhetőt megtett azért, hogy igazolja a plakátot. De nem eleget. Nem döntötte el igazán, hogy mit is akar vagy tud kezdeni Sternheim történetével, szövegével. Meg akarja-e idézni a száz évvel ezelőtti német világot, alaposan fel akarja-e tárni azt a hivatalnokmentalitást, mindazt a morális és gondolkodásbeli felszínességet, amelyről a mű szól, s amelyben nem nehéz fölismerni a későbbi fasizmus csiráit, illetve tömeghatásának, sikerének tényezőit, vagy a témában és egy-egy jelenetben lapuló primer szórakoztatás lehetőségeit próbálja kiaknázni. Valló köztes megoldást választott, valószínűleg abból az egyébként szerintem naiv meggondolásból, hogy „igényes”

BALRA:
Dobra Mária
(Luise Maske) és
Kőrösi Csaba
(Benjamin
Mandelstam)

LENT:
Szalma Tamás
(Theobald Maske),
Gere Dénes Ákos
(Frank Scarran)
és Dobra Mária

Szegedi Gábor felvételei

mulatságot, „színvonalas” bohóságot nyújtva, a mai nézőt mintegy rávezeti a mélyebb történelmi-ideológiai kérdésekre, amelyek mai érvénye is tagadhatatlan.

A rendező maga tervezte díszlete jelzi a játszási időt. A XX. századelő jeleseinak hatalmas fotói veszik körül három oldalról a Maske család ebédlőjét, amelybe a szerző

a teljes cselekményt képzelte. Ez önmagában nem jelentene sokat, hiszen a történet szinte önmagát helyezi el az időben annak a számára, aki tud olvasni belőle, aki meg nem, annak a képek sem feltétlen mondanak sokat. A korszakot egyébként a Zelenka Nóra jelmeztervező alkotta bugyogók is sejteni engedik. Maguk a ruhák kevésbé karakteresen időhöz kötöttek. A múlt század eleji képtár egyetlenegyszer jut szerephez, amikor Theobald Maske főhős és családfeje az előadás vége előtt nem sokkal tisztelettel körbemasírozik a korabeli nagyságok előtt. Mintegy összefoglalja kispolgári alázatát a hatalom birtokosai előtt.

A mélyében izgalmas, felszínén ma már se nem polgárpukkasztó, se nem különösebben erotikus hatású történetet a rendező kedélyesen mulatságos játéktílussal próbálja szórakoztatóvá varázsolni, amivel eleve lehetetlenné teszi, hogy groteszk dimenziói megmutakozzanak. Másfelől olyan beszédmódot dolgoz ki a színészek tiszteletre méltó igyekezetével, amelyből ordít az álságosság, a hamisság, a képmutatás. Mindkét eljárás csökkenti az igazi tartalom kibontását, s még inkább éles, kritikai exponálását. A korlátoltság játékoságba fullad, a szellemi zűrzavar, a kontroll nélküli erőtiszteltet pusztá ostobaságnak, összevissza beszédnek tűnik föl.

A nyitó jelenet, amikor a felháborodott hivatalnok elveri a bugyogóját a nyílt utcán elvesztő s ezzel botrányos feltűnést keltő feleségét, már-már bájos. Szalma Tamás pedagógusi műgonddal veri a térdére fektetett Dobra Mária fenekét. Brutalitásnak nyoma sincs még a

későbbi, komolyabb ütlegekben sem. Komikus viszont a sérülések ápolása. Igazi bohózatot azonban csak egy haskötő meg a családfeje által viselt fűző kelt. A sokat emlegetett és mutogatott bugyogó meg csak akkor, amikor Szalma Tamás sapkaként a fejére kap egyet, és körözve lengeti a magasban. A darab valóságos erotikus vonulata, a két nő kielégületlensége, nyilvánosan leplezett, de egymás közt leplezetlen kéjsóvársága eltompul az említett álságos beszédmód következtében. Dobra Mária és a szomszédasszonyt játszó Terescsik Eszter éppen olyan megjátszottnak mutatja a szerelmi tüzet, mint a tisztesség látszatát. Az persze igaz, hogy ezek a nők csakis szereplisék

mentén képesek megfogalmazni mindkét magatartásformát, de valamilyen különbségnek mégis lennie kellene a között, amikor magukra kényszerített szerepet játszanak, és a között, amikor legrejtettebb, de legbensőbb vágyaikat próbálják kifejezni.

Elsikkad a bugyogó vagy éppen a bele való látványától feltűzött két udvarló sajátos szerepe is a történetben. Gere Dénes Ákos nem nyújtja lehengerlő szívtipró látszatát, bár erre talán szükség sem lenne, ha a nők eljárnának, hogy anélkül is tűzbe jönnék. Rajongó ifjúnak inkább vélnénk, akinek még aligha van szüksége rendszeres hajfestésre, amint azt vetélytársa, a borbély emlegeti. Semmi esetre sem igazán nagyot csattanó poén, hogy a szerelemmel valóban csak elméletileg foglalkozik, ahogyan azt a férj tudja róla. Kőrösi Csaba a zsidó mivoltát öntudatosan letagadó, göthös, beteges vagy hipochonder, ám fanatikus Wagner-rajongó borbélyt a szerencsétlen és szerencsétlenkedő kisember ábrázolásának mértéktartóan, szakszerűen alkalmazott kliséiből állítja elő, ráadásul jóval idősebbnek is látszik a szerepnél – így minden hiányzik belőle, ami a legkevésbé is hitelesítené, hogy a bájos, ábrándos bugyivestő akár végső kétségbeesésében is ráfanyalodna. El is sikkad a – különben eredménytelen – ráfanyalodás jelene. Dobra Mária a szerepépítést nagyjából ott hagyja abba, amikor az első jelenetben kiderül róla, hogy Luise Maske álmodozó kislányból rendetlen háziasszony lett. Ezt tisztességesen megcsinálja, de végig ennyiben marad. Mintha a nemi vágyról is csak gyermeki ábrándjai lennének. Terescsik Eszter a szomszéd vénlányt, aki végül összejön a derék és erkölcsös hivatalnokkal, e tekintetben egy árnyalattal meggyőzőbben adja, bár az ő vágyai is inkább a lányregények világában mozognak, és persze csúfabbra, ellenszenvesebbre kellene maszkírozni ahhoz, hogy igazán groteszk léghör kerekedjen körülötte.

Szalma Tamás színészi eszközökkel csaknem ledolgozza azt a hátrányt, amit elegáns termete, megnyerő külseje jelent a nyárspolgári korlátoltság és álerkölc megtestesítőjének szerepében. Szinte sikerül magát Maske hivatalnok eszméinek illusztrációjaképpen az egészség utálatos szobraként megjelenítenie. A rendezés egyetlen igazán sikerült ötletét, hogy bizonyos szentenciózus mondatait a színpad elején, alulról megvilágítva a közönségnek mondja, jól működteti. Ilyenkor egy rémítően vigyorgó ördög vágja képünkbe veszedelmes közhelyeit.

A Sternheim darabjában ábrázolt korban és társadalmi közegben a címbeli ruhadarabot még a varrónők is csak suttogva emlegették, de legszívesebben körülírták. Fennhangon beszélni róla, pláne mutogatni szabadságharcos zászlólengetéssel ért fel. Manapság ez csak úgy magában viccnek is gyenge. Sokkal több pedig nem jön ki a veszprémi előadásból.

CARL STERNHEIM:
A BUGYOGÓ
(Veszprémi Petőfi Színház)

Fordította: Szántó Judit. Jelmez: Zelenka Nóra.
Díszlet-rendező: Valló Péter.

Szereplők: Szalma Tamás, Dobra Mária, Terescsik Eszter, Gere Dénes Ákos, Kőrösi Csaba, Baranyi Péter.

